

МЕТОДОЛОГІЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ МОТИВАЦІЙНИХ ПСИХОФОРМ*

Анатолій В. ФУРМАН

доктор психологічних наук, професор,
академік АН вищої школи України,
завідувач кафедри соціальної роботи,
директор НДІ методології та економіки вищої освіти
Національного економічного університету,
головний редактор журналу "Психологія і суспільство"

Оксана ГУМЕНЮК

кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник, доцент,
провідний науковий співробітник
НДІ методології та економіки вищої освіти
доцент кафедри соціальної роботи
Національного економічного університету,
заступник головного редактора
журналу "Психологія і суспільство"

Юлія ТКАЧ

магістрантка юридичного факультету
(спеціальність "Соціальна робота")
Національного економічного університету
(м. Тернопіль)
Copyright © 2010

У статті вперше подане методологічне обґрунтування авторської концепції розвиткового функціонування мотиваційних психоформ у сфері модульно-розвивальної інноваційної освіти. Проаналізоване науково-історичне становлення низки засадничих теоретичних конструктів, а саме "мотив діяльності", "мотиваційна активність", "мотиваційний стан", "внутрішня мотивація", "поліпотреба", "полімотивація", "мотиваційно-інтенційна психоформа", "мотиваційне ставлення-відношення", "мотив-стимул", "сміслоутворювальний мотив", "намір", "спо-

---

* Дослідження здійснене у рамках науково-дослідницької теми "Соціогуманітарна мислєдїяльність як методологічна основа соціальної роботи" кафедри соціальної роботи ТНЕУ, затвердженої УкрНТІ на 2009–13 роки (держреєстраційний номер 0109U000042)

нукання”, “бажання-прагнення”, “мотиваційне поле” та ін. Запропоновано низку моделей і мислесхем, що чітко класифікують головні мотиваційні стани людини, аргументують четвертинну природу зовнішнього стимуляційного впливу на неї, типологізують мотиваційні психоформи, висвітлюють психогенез полімотивації та виявляють закономірності її циклічного розвитку в контексті інноваційно-психологічного клімату школи чи ВНЗ як науково-освітньої організації. Крім того, уперше запропоновані концепти “вектор мотиваційного поля” і “вектор полімотиваційного поля”, що є винятково евристичними для подальшого розвитку психологічної теорії полімотивації людської життєдіяльності.

Онтологічний статус людських потреб є загально визнаним у філософсько-психологічному осмисленні життя індивіда, малих, великих і глобальних спільнот. Потреба як нестаток у чомусь – це фатумна спонука до активності, поведінковим результатом котрої є задоволення чи незадоволення первинного наміру. В останньому випадку цикл потребо-мотиваційного активаційного самоспричинення людини повторюється. Ось чому не лише людьми, а й світом рухають потреби – біологічні, економічні, соціальні, політичні, духовні та їхні численні інваріанти, модуси, формовияви.

Потреба як нестаток, за умов її усвідомлення й особистого прийняття, трансформується в *мотив як стимул-намір-інтенцію*. Тоді виникає *емотивована поведінка*, аналіз котрої дає змогу обґрунтувати причини і чинники ініціації та енергетизації активності людини, які підтримують і приводять до завершення певний поведінковий акт або вчинкову дію. У будь-якому разі головною ознакою повноцінності останнього чи останньої є наявність наміру-інтенції до виконання певної справи-діяльності.

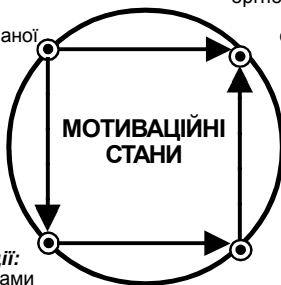
Провідні науковці-психологи, такі як С.Л. Рубінштейн, О.М. Леонтьєв, Д.Н. Узнадзе, Ю. Козелецький, Г.С. Костюк та інші припускають, що мотив – центральний системоутворювальний чинник діяльності. Недаремно стверджується, що “без мотивації була б неповноцінна розробка питань, пов’язаних з особистістю, емоціями, діяльністю і поведінкою”. До того ж у численних дослідженнях наявний принцип, названий *принципом відповідності мотиву діяльності*. Підкреслюється, що оскільки мотив являє собою основоположний чинник діяльності, то кожному мотиву повинна відповідати своя діяльність і навпаки [див. 2, с. 192–193].

У зв’язку з цим І.В. Імедадзе зауважує, що важливим є питання розуміння суті системоутворювальної природи мотиву і характеру його зв’язку з людською діяльністю. Іншими словами, існує стільки форм поведінки і способів діяльності, скільки мотивів, які надають людській активності сутності і значення, цілеспрямованості і смислу [див. 4].

Отже, мотив означає та іменує діяльність і завдяки цьому є критерієм виділення різних типів, форм і механізмів поведінки. Він завжди знаходиться

1 – внутрішньої мотивації:

визначається потребами у самоспричиненні і компетентності, людина відчуває себе істинною причиною здійснення задуманої поведінки і сприймає себе ефективним агентом при взаємодії з довкіллям

2 – зовнішньої мотивації:

спричинена зовнішніми силами щодо Я і спрямована на ініціацію і/або регуляцію поведінки, а тому особа сприймає себе як „пішака”, котрим маніпулюють, хоча і може вважати себе компетентною

4 – полімотивації:

вирізняється багатоманіттям структурованих спонукальних сил оргповедінки, яка характеризується одночасною наявністю різних стимульних чинників, функцій і механізмів (потреби, мотиви, прагнення, інтенції, переконання, ідеї, ідеали, настановлення тощо) і спричинює розмаїття форм поведінкового діяння і способів здійснення кількох діяльностей, надаючи останнім сутності і значення, спрямування і смислу

3 – амотивації:

характеризується відсутністю інтенції-наміру до поведінкового зреалізування і супроводжується почуттям некомпетентності й неефективності у взаємодії з оточенням; формовиявляється як внутрішнє неприйняття чи відторгнення чого-небудь

Рис. 1.

Головні мотиваційні стани людини як ініційно-енергетизаційні психоформи її життєзреалізування

у внутрішньо органічному зв'язку з діяльністю, а тому визначає її змістову характеристику [2; 4]. Уперше проблема психологічних механізмів одночасно поставлена в лоні відомих психологічних шкіл Н.Д. Узнадзе та О.М. Леонтьєва і розв'язана В.К. Вілюнасом [1]. Водночас *концепція мотиваційних психоформ* контурно окреслена у 2004 році локальним дослідженням першими двома авторами [8]. У зв'язку з цим до трьох основних мотиваційних станів – внутрішньої і зовнішньої вмотивованості та амотивованості (Е.Л. Дісі, Р.М. Руаян, В.І. Чірков та ін.), треба додати четвертий – *стан полівмотивованості* [див. 3]. У психозистемному форматі система цих мотиваційних станів, організована за принципом кватерності (К.Г. Юнг), і може бути презентована як четвертинна мислесхема [9] в контексті вітакультурно зорієнтованого *професійного методологізування (рис. 1)*.

Однак *мотив* – це не онтологічна реальність, а гносеологічний (теоретичний) конструкт, що схарактеризовує певну феноменальну дійсність процесно-ситуативного характеру. Онтореальністю тут є лише *потреба* як жага чогось життєво нагального, у тому числі, скажімо, культуронаслідування чи самотворення. Крім того, до будь-якого мотиву як процесу-новоутворення усвідомлення потреби пролягає непростий шлях внутрішньої боротьби потягів, спонукань, настановлень, бажань, котрий знаходить відображення у соціально-психологічних механізмах адаптування, оцінювання, мотивування, рефлексування, самоздійснення тощо. У зв'язку з цим будь-який вплив-стимул (подія, повідомлення, комунікація) на розгортання *мотиваційного*

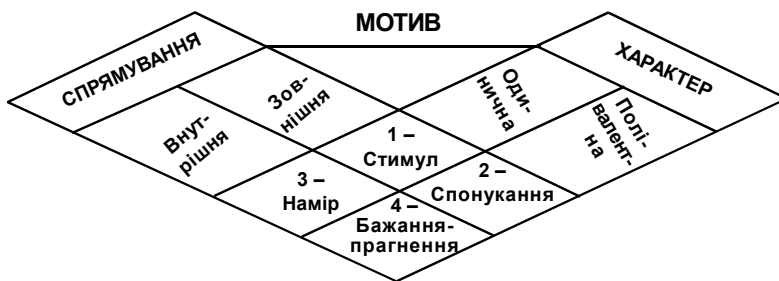
	ЗОВНІШНЯ ДІЯ	ВНУТРІШНЯ ДІЯ
СТИМУЛ	<p>1 – контролювальне: дія зовнішнього стимулу, котрий сприймається як примус думати, відчувати і поводити себе певним чином; повно зовні спричинена поведінка чи діяльність</p>	<p>4 – рефлексувальне: така дія зовнішнього стимулу, котра породжує самоусвідомлення себе, своїх переживань, думок, діяльності, тобто спроможність бачити все багатство змісту своїх взаємостосунків з довіллям у ретроспективі і дещо у перспективі</p>
СПОНУКА	<p>2 – інформувальне: дія зовнішнього спонукання, котре сприймається як надання свободи вибору і поінформує особу в тому, як треба ефективно взаємодіяти з довіллям</p>	<p>3 – миследіяльне або розвиткове: дія такого зовнішнього спонукання-діалогівання, яка породжує повноцінну миследіяльність як неподільний внутрішній зв'язок всієї дії і діяльності із їх спричинювальними мисленнєвими і комунікативно-смысловими процесами</p>

Рис. 2.

Види зовнішнього (соціального, довіллянєвого, ситуаційного) стимулу-впливу на мотивацію залежно від його функціонального значення, оптимальної трудності та впевненості людини у своїй компетентності

метапроцесу залежить передусім від функціонального значення середовищного, й відтак ситуаційного, чинника, яке йому надає сама людина. На нашу думку [8], зважаючи на розмежування психологічного змісту між стимулом і спонудою, зовнішнім і внутрішнім мотивуванням, є підстави обґрунтувати не добре відому подвійну значущість зовнішнього стимулювання (контролювальне та інформувальне), а не проявлену четвертинну (рис. 2).

Водночас методологічне опертя на вітакультурний підхід в обґрунтуванні полімотивованості взаємостосунків учасників цілісного модульно-розвивального циклу освітньої взаємодії дало змогу раніше визначити чотири мотиваційно-інтенційних психоформи за критеріями спрямування мотивації (параметрична лінійка “зовнішня – внутрішня”) та її характеру (лінійка “одичина – полівалентна”) (рис. 3). У такий спосіб є підстави аналітично виокремити принаймні чотири основоположних параметри поведінкової (суб’єктної) активності – ініціація, інтенсивність, спрямування, характер, які потребують окремого детального дослідження.

Рис. 3.
Типологія мотиваційно-інтенційних психоформ
у просторі вітакультурного самореалізування людини

Проблема психосоціального дослідження полімотивації і, відповідно, *мотиваційно-інтенційних психоформ* життєактивності особи є однією із найбільш актуальних у теорії та експериментальній практиці модульно-розвивальної освіти [5; 10]. Річ у тім, що ця інноваційна система не лише уперше ставить питання безперервного поєднання кількох діяльностей у довершеному освітньому метапроцесі, а й вирішує його адекватними соціально-психологічними засобами теоретизування, методологічно обґрунтовує як теорію освітньої діяльності [11; 12], так і в її логіко-змістовому контексті міждисциплінарну концепцію інноваційно-психологічного клімату освітнього закладу модульно-розвивального типу [2].

Уперше поняття “поліпотреба” та “полімотивація” введені в науковий обіг у 70–80 роках ХХ століття в аналітичному дискурсі наукової школи О.М. Леонтьєва. Дещо пізніше, розвиваючи евристичний потенціал діяльнісного підходу в психології, вони детально обґрунтовані І.В. Імедадзе [4]. Ще пізніше В.К. Вілюнас, займаючись вивченням полімотивації, виділив загальні внутрішні умови, які спричиняють *полімотиваційну активність*. Щонайперше – це наміри як своєрідні наслідки життєвих ситуацій, тобто як результат онтогенетичного розвитку людини. Вони формуються на основі *мотиваційних відношень*, ставлень, котрі зумовлюють повновагому *полімотиваційну діяльність*. Важливо те, що полімотивація, утворюючись за конкретних обставин, тобто одночасного впливу на особу кількох взаємозалежних чи суперечливих спонувань, узгоджує між собою дію внутрішніх стимулів, а тому заблоковує одні та посилює інші мотиви [1].

О.М. Леонтьєв, як відомо, аргументував два можливих варіанти взаємодії полімотивації та діяльності. У першому випадку діяльність заснована на кількох загальних мотивах і тому має багатосторонній смисл (наприклад, навчальна діяльність, що відповідає як пізнавальним, так і соціальним мотивам); у другому – він розрізняє так звані *мотиви-стимули* і *смислоутворювальні мотиви*. Отже, припускається існування такого типу полімотивації,

за якого провідний мотив є смислоутворювальним, решта ж мотивів співіснують з ним і виконують роль додаткової стимуляції даної діяльності [див. 3; 4; 7].

І.В. Імедадзе, вивчаючи зв'язки й залежності між поліпотребами, полімотивацією та багатовекторним *удіяльненням* людської активності, обґрунтував своє розуміння цього феномена. Під *полімотивацією* він розуміє одночасний вплив на поведінку людини цілої низки мотивів, до складу кожного з яких входить велика кількість усвідомлених потреб. Учений також виділяє чотири *різновиди полімотивації* залежно від того, яка частина вмотивованої діяльності зароджується та формується під впливом декількох потреб: 1) поведінка особистості повністю спричинюється кількома мотивами, у результаті чого вона поєднує у собі кілька видів діяльності; 2) більша частина поведінки – полімотивована, а це означає, що вся діяльність реалізується низкою мотивів, а кінцева дія, котра безпосередньо веде до її мети, є монотивована; 3) один мотив повністю реалізується всередині конкретної діяльності, а для завершення другої, котра протікає у цьому ж поведінковому просторі, потрібна ще ціла наступність поведінкових актів; 4) під час перебігу будь-якої діяльності в особистості з'являється можливість реалізувати інші мотиви. Таким чином поведінкова активність розмежовується на декілька видів паралельно наявних учинкових актів, які внутрішньо організують перебіг *полімотиваційності життєдіяння* людини як суб'єкта та особистості [4, с. 93–94].

Проблема полімотивації виникає тоді, коли береться до уваги загальновідомий факт, що складні форми людської діяльності спричиняються кількома потребами. Так, одна з авторів (О.Є. Гуменюк [3]) виникнення даного психологічного феномена пов'язує з наявністю в особистості певних життєвих намірів, суперечності актуальних стимулів і спонукань. Тому полімотивація діяльності особистості у цьому разі розглядається як двофазний процес. Основу першої фази становить сфера неусвідомлених потреб, що є джерелом активності, головною першопричиною діяльності особи. Вищезазначені потреби усвідомлюються і переростають у *мотивацію* – психологічне явище, у якому відображається наявність у людській психіці визначеної готовності, котра спрямовує досягнення конкретної мети. До того ж мотивація тісно пов'язана з потребами людини і супроводжується переживаннями, позитивними або негативними емоціями. У підсумку вона формує *мотив* – внутрішню усвідомлену потребу, яка спонукає до дій і є фактором самоспричинення поведінки суб'єкта повсякдення.

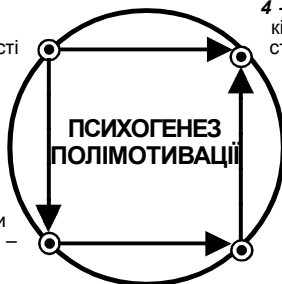
Сутність другої фази полягає у розгортанні такого *полімотиваційного процесу*, коли з мотиву зароджується і формується діяльність, тобто мовиться про той процесний відрізок життєпотoku, коли особистість реалізує вмотивовані вчинки. Тоді кожен мотив відповідає одній поведінковій активності, що сукупно, головно у взаємодоповненні, творять *полімотиваційну сферу* людини [2, с. 191–237]. Ці узагальнення концептуально дали змогу визначити основні етапи психогенезу полімотивації (*рис. 4*).

1 – потреби – першопричина діяльності, джерело людської активності

4 – полімотивація – здійснення кількох діяльностей на підґрунті структурованого багатоманіття спонукальних сил-мотивів

2 – мотиви – свідомо обґрунтоване рішення діяти у широкомістовних межах – від емоційно-вольових до когнітивно-ситуаційних і рефлексивних

3 – вмотивована діяльність – усвідомлена вчинкова активність, що сформована на основі нагальності здійснити певні дії

Рис. 4.
Модель поетапного становлення полімотивації як надскладного психологічного феномена

Крім того, цією ж співавторкою запропонована *модель-конфігуратор поетапного становлення полімотивації організаційної діяльності* та здійснена сутнісна характеристика етапів цілісного модульно-розвивального процесу за механізмами активізації освітнього співвідняння і поведінки учасників шкільного навчання [2, с. 196–197; 3, с. 76]. У результаті доведено, що полімотивація буде мати місце за таких внутрішніх умов: а) наявності життєвих намірів, які утворюють своєрідний пульсуючий клубок бажаного та осмисленого, б) суперечності і навіть конфліктності актуальних стимулів і спонукань, в) новизни та оптимальної трудності складових-діяльностей організаційної поведінки, а також г) за наявності повноцінного зворотного зв'язку і певного “діалогу з довіллям” та д) упевненості людини у своїй компетентності.

Виятково евристичним, на наше переконання, є теоретичний конструкт “*мотиваційне поле*”. Як термін його запропонував В.К. Вілюнас. Зокрема, він стверджує, що людина кожну хвилину свого життя знаходиться під впливом цілої низки актуалізованих мотиваційних відношень і спонук, які при взаємодії формують своєрідне мотиваційне поле (МП). Воно являє собою певний життєвий простір, що створює спрямовану на ціль діяльність людини і визначає методи її досягнення. Тому поведінка є беззаперечною функцією цього цілісного життєвого простору, що охоплює особу, її потреби та довкілля [1, с. 248–249].

Для кращого методологічного розуміння психологічного змісту та самоорганізації полімотиваційного поля, на нашу думку, доцільно ввести ще один теоретичний конструкт і, відповідно, поняття “*вектор мотиваційного поля*”. Оскільки суб’єктивні рамки розиткового функціонування МП окреслюються, з одного боку, так чи інакше сприйнятими та особистісно прийнятими людиною зовнішніми стимулами, з іншого – внутрішнім вмотивуванням як її певним психоенергетичним налаштуванням на здійснення тих чи інших актив-діянь, то логічно припустити, що своєрідним підсумком зазначеного

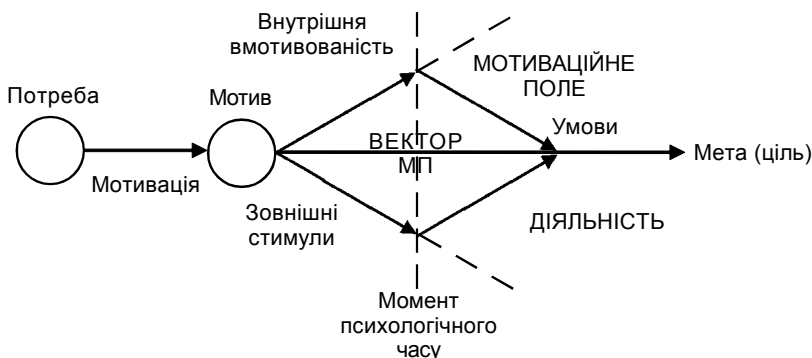

Рис. 5.

Вектор мотиваційного поля як його спонукальний підсумок і центральна ланка вмотивованої цілеспрямованої діяльності

обрамлення психодуховного часопростору й буде вектор ПМ (рис. 5). За науковими канонами *діяльнісного підходу* він постає у кількох іпостасях або теоретичних вимірах:

а) відображає формогенез конкретно спрямованої мотиваційної активності, від якої залежатимуть результати діяльного ставлення людини до світу;

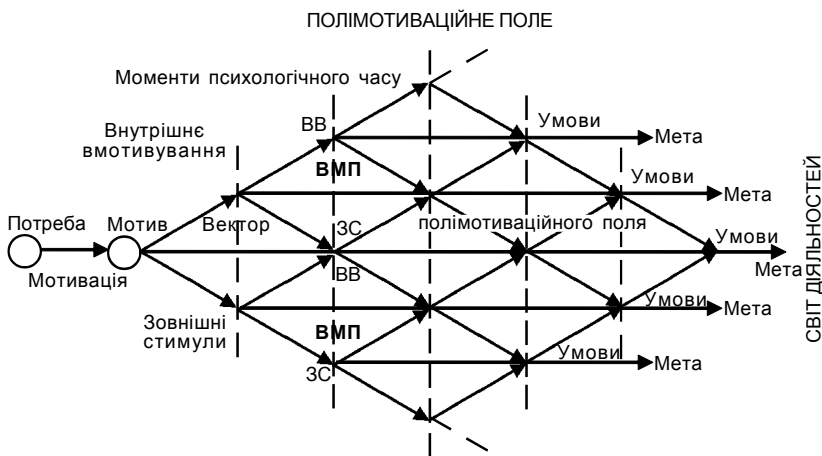
б) є ситуативно змінним і динамічно пульсуючим залежно від внутрішніх умов та зовнішніх стимуляційних чинників поведінки, діяння, спілкування і вчинення особи;

в) постає як одномоментно зафіксований результат спонукально-енергетичного функціонування МП за конкретних умов життєздійснення особистості;

г) становить центральну ланку вмотивованої і цілеспрямованої, а відтак продуктивної й ефективної, діяльності людини.

Однак висловлені теоретичні міркування на сьогодні є суто гіпотетичними, а тому потребують подальшого ґрунтовного, у тому числі й емпіричного, вивчення, що, сподіваємося, стане предметом подальших психологічних досліджень. Водночас, розвиваючи щойно виголошену ідею, змодельоємо утворення **вектору полімотиваційного поля**, що постає у чотирьох вищезазначених іпостасях, що, правда у більш складних співвідношеннях складових, чинників, компонентів та умов полівмотивованої людської метадіяльності (наприклад, освітньої, управлінської, політичної тощо) (рис. 6). Очевидно, що *формогенез спрямування ВПМ*, крім численних внутрішньопараметричних залежностей і зв'язків, задіє до свого розиткового динамізму різноманітні упредметнення-центрації: а) особистість клієнта, тобто конкретного суб'єкта життєдіяльності; б) клієнта як об'єкта різноманітних впливів; в) гру-

Рис. 6.
Вектор полімотиваційного поля як його інтегральний спонукально-енергетичний підсумок і центральна ланка вмотивованих цілеспрямованих діяльностей

пових суб'єктів різного соціального статусу, родинного порядку та професійної організованості; г) організації та їх структури; д) самої особистості, котра є носієм самоспричиненої полімотивації або самомотивації.

За інноваційної освітньої моделі модульно-розвивального навчання [див. 5; 10] *полімотиваційна активність* наставника і наступників психотехнічно організується на підґрунті кількох засад: А) *онтологічних* – як результат розвитку, взаємодоповнення і фіксації полівалентних потреб і сформованих на їх основі стійких мотиваційних відношень; Б) *стратегічних* – як багаточинникове і різноаспектне спричинення динамічно напруженої полімотиваційної атмосфери цілісної модульно-розвивальної технології соціально-психологічного змісту; В) *тактичних* – як утворення на кожному модульному занятті окремого соціально-психологічного простору, котрий моделює умови полімотиваційності через систему вчинкових дій і діяльностей, котрі організовані у цілісний освітній метапроцес; Г) *ситуативних* – як конкретну просторово-часову заданість багатоманіття спонукальних впливів і мотиваційних відношень у процесі добування, збагачення, транслявання і творення вітакультурного досвіду навчальною групою за принципом “тут – тепер – повно”.

Концептуально чотири різновиди зовнішнього стимулювання *полімотивованості поведінки* співвідносяться із: 1) універсальними вітакультурними

психоформами (за одним з авторів – поведінка, діяльність, спілкування, вчинок), 2) запропонованою нами типологією мотиваційних психоформ (стимул, спонукання, намір, бажання), 3) структурою вчинку (за В.А. Роменцем – ситуація, мотивація, вчинкова дія, післядія [6]) та 4) психодідактичним змістом етапів цілісного модульно-розвивального метапроцесу (за другим з авторів). Так, в останньому випадку сутнісно важливим і навіть атрибутивним для нової освітньої системи є співвідношення сфер активізації організаційної життєдіяльності навчальних груп і колективів та основних періодів цілісного модульно-розвивального метапроцесу. Зокрема, оргпрактична мотивація відповідає пізнавально-емоційному періоду, оргінституційна – нормативно-регуляційному, психосмислова – ціннісно-рефлексивна, а самосенсова – духовно-креативному. Зазначена феноменальна співмірність свідчить про те, що створюється не лише сприятливий соціально-психологічний, а й ментально і культурно зорієнтований організаційний клімат інноваційної школи.

Наслідком співвідношення сфер полімотиваційної освітньої метадіяльності та періодів її окремих етапів цілісного модульно-розвивального оргпроцесу в кожному конкретному випадку є *внутрішня мотивація різного психодуховного змісту*, а саме: а) навчально-пошукових дій та операцій, котра об'єктивується у пізнавально-емоційній поведінці і посиленому теоретизуванні учня чи студента як суб'єкта добування нових знань; б) досвіду нормонаслідування та гуманно наповненого співжиття в навчальній групі, котра втілюється у різних формах суспільно унормованої освітньої діяльності соціального спрямування наступника як особистості – представника конкретного вітакультурного соціуму; в) ціннісно-світоглядного самовизначення учня, студента, слухача як індивідуальності, котра формовивяється як в обстоюванні особисто прийнятих ідей, ідеалів, ставлень, оцінок, орієнтацій і кодексів, так і в безперервному багатомодульному рефлексуванні своєї вітакультурної вагомості-значущості; г) самопізнання, пошуку свого авторського смислу життя із централією на самосенсовий вибір, котра реалізується як внутрішнє прийняття і самотворення психодуховних форм наступником як універсумом у самому собі, а відтак у досягненні своєї єдності зі світом на тлі переважання внутрішнього над зовнішнім, соціокультурного над біологічним, метасистемного над субсистемним, майбутнього над минулим.

Багаторічне поетапне впровадження модульно-розвивальної системи як інноваційної організації [див. 5; 10] забезпечує зростання динамічного потребо-полімотиваційного наповнення періодів, етапів та освітніх дій повноцінним спонукально-стимуляційним змістом актуальної розвивальної взаємодії учасників шкільного життя, у якій переважають стратегічні, тактичні і ситуативні наміри-інтенції групового та індивідуального культуронаслідування, далі – соціального продукування і вартісного самовизначення й насамкінець – духовного самозреалізування.

У цьому аналітичному розрізі вельми перспективним є той теоретико-методологічний напрямок у розвитку сучасної психології, що обстоює *ідею інноваційно-психологічного клімату організацій*, що не лише виголошена однією з авторів (О.Є. Гуменюк), а й знайшла різнобічне соціально-психологічне обґрунтування у вигляді монографічного дослідження [див. 2]. Примітно те, що серед чотирьох засадничих складових-компонентів цього клімату (психологічний вплив, освітнє спілкування, позитивно-гармонійна Я-концепція) важливе місце займає *полімотивація як форма активізації освітньої діяльності* у циклічній наступності її чотирьох сфер – пізнавальна, практична, ментальна, самовдосконалення [2, с. 191–238], що вказує на різнобічну аргументованість концепції мотиваційних психоформ.

1. *Вилюнас В. К.* Психологические механизмы мотивации человека / В.К. Вилюнас. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 288 с.

2. *Гуменюк О.С.* Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загально-освітнього закладу: [монографія] / Оксана Євстахіївна Гуменюк. – Ялта-Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 340 с.

3. *Гуменюк О.* Феномен полімотивації: сутнісний зміст взаємин за модульно-розвивальної оргсистеми / Оксана Гуменюк // Психологія і суспільство. – 2001. – №1. – С. 74–123.

4. *Имедадзе И.В.* Проблема полимотивации поведения // Вопросы психологии. – 1984. – №6. – С. 87–94.

5. Модульно-розвивальна система як соціокультурна організація // Психологія і суспільство: Спецвипуск. – 2002. – №3-4. – 292 с.

6. Основи психології: [підручник] / За заг. ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – 2-е вид., стереотип. – К.: Либідь, 1996. – 632 с.

7. *Ткач Ю.С.* Полімотиваційне поле соціального працівника // Психологія і суспільство. Наукові праці молодих учених / Юлія Ткач // ТНЕУ. – 2010. Спецвипуск. – С. 76–79.

8. *Фурман А.В., Гуменюк О.С.* Концепція мотиваційних психоформ у сфері модульно-розвивальної освіти / А.В. Фурман, О.С. Гуменюк // Модульно-розвивальна система як об'єкт теоретико-методологічного аналізу: Збірка матеріалів до п'ятиріччя Інституту експериментальних систем освіти (1 листопада 2004 року). – Тернопіль: Економічна думка, 2004. – С. 28–32.

9. *Фурман А.В.* Ідея професійного методологування: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. – 205 с.

10. *Фурман А.В.* Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.

11. Психодидактика інноваційної освітньої діяльності: [колективна монографія] / За ред. А.В. Фурмана. – Тернопіль: Економічна думка, 2011. – 320 с. (у друці).

12. *Фурман А.В.* Теорія освітньої діяльності: концепти і фундаменталії: [монографія] / Анатолій Васильович Фурман. – Тернопіль: Економічна думка, 2011. – 282 с. (у друці).

Надійшла до редакції 2.12.2010.